

KS. MARIAN ZAJĄC

TRADYCJA ŹRÓDŁEM KATECHEZY

Problem Tradycji, nieustannie obecny w praktyce katechetycznej, analizowany i prezentowany przez teologię systematyczną, nie był przez długi czas podejmowany przez katechetykę. Ta, zajmując się najczęściej zagadnieniami metody i treści, przedłużała rozważania zainicjowane przez teologię systematyczną. Dopiero współczesne publikacje katechetyczne przywróciły znaczenie Tradycji jako problemu o szczególnej wadze dla katechetyki. Pojawiła się opinia, że Tradycja jest w swej istocie ważnym punktem odniesienia dla przekazu katechetycznego i powinna być traktowana jako cenne źródło katechezy¹ Wierność Tradycji, połączona z pragnieniem poprawnego odczytywania wyzwań współczesności, może okazać się jednym ze sposobów budowania tożsamości katechezy.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, określając normy i kryteria, jakimi powinna kierować się katecheza, by formułować, wyklądać i uzasadniać swoje treści, wskazuje, że podstawowym źródłem, z którego czerpie ona swoje orędzie, jest słowo Boże. Mówiąc o źródle, dokument podkreśla jedyność słowa Bożego zawartego w Tradycji i Piśmie świętym, które jest medytowane, poznawane, celebrowane, nieustannie pogłębiane w refleksji teologicznej i ukazuje się w autentycznych wartościach moralnych (DOK 95).

Znaczenie Pisma świętego dla katechezy jest trudne do przecenienia. Natomiast o wartości Tradycji decyduje fakt, że jest ona dziedzictwem Kościoła Chrystusowego i żywą pamięcią o Zmartwychwstałym, o którym dali świa-

Ks. dr MARIAN ZAJĄC – adiunkt Katedry Katechetyki Integralnej Wydziału Teologii KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.lublin.pl

¹ M. M a j e w s k i. *Teologia katechezy*. Wrocław 1989 s. 26-27.

dectwo Apostołów. Przekazali oni żywą o Nim pamięć swym następcom w nieprzerwanej linii, poręczonej sukcesją apostołską. Decydująca rola Tradycji wynika stąd, że wyraża się ona w dziedzictwie historycznym i kulturowym Kościoła, ukształtowanym przez świadectwo męczenników, ojców i świętych, jak też przez żywą wiarę wszystkich chrześcijan aż do naszych dni² Nie chodzi tu tylko o powtarzanie niezmiennych formuł, ale szacunek dla dziedzictwa, zachowującego pierwotny rdzeń objawionej prawdy. Dzięki zakorzenieniu w Tradycji jako źródle łatwiej można sformułować myśl katechetyczną oryginalną, nową i otwierającą perspektywy na przyszłość.

Przez źródło rozumie się miejsce, gdzie się znajduje i skąd wyrasta główna linia przekazu katechetycznego (DCG 45). Dzięki niemu katecheza uzyskuje możliwość istnienia i działania, zachowuje i podtrzymuje swoją tożsamość oraz zyskuje gwarancję dynamicznego rozwoju³ Dokumenty Kościoła do źródeł katechezy zaliczają Pismo święte, Tradycję, liturgię i Magisterium Kościoła. Przedmiotem refleksji stanie się Tradycja i jej znaczenie dla katechezy⁴

I. DOŚWIADCZENIE BOGA JAKO PUNKT WYJŚCIA

Tradycja jest rodzajem pomostu między epoką, w której pojawił się człowiek myślący, a narodzinami pisma. Zanim człowiek nauczył się sztuki pisania, przekazywał (łac. *tradidit*) z pokolenia na pokolenie określone treści ustnie. Dzięki tradycji (łac. *traditio* – przekazywanie) było możliwe porozumiewanie się ludzi nie tylko między sobą, ale dokonało się również spotkanie epok i pokoleń ludzkich⁵

W znaczeniu potocznym „tradycja” to przekazywanie innej osobie rzeczy, wspomnień, relacji o zdarzeniach, wiedzy, obyczajów nie zapisanych w żadnych księgach, wydarzeń z przeszłości, przekonań, wierzeń, zasad postępowania⁶ Przekazywanie tego wszystkiego z pokolenia na pokolenie dokony-

² *Słownik Teologii Biblijnej*. Red. X. Léon-Dufour. Poznań–Warszawa 1982 s. 983.

³ *Dizionario di catechetica*. Red. J. Gevaert. Torino 1986 s. 642; M. M a j e w s k i. *Spotkanie katechezy z teologią*. Kraków 1995 s. 67.

⁴ Tamże.

⁵ M. M ü l l e r. *Hat Tradition Zukunft?* „Stimmen der Zeit” Katholische Montagschrift für das Geistesleben der Gegenwart 206:1998 s. 12.

⁶ K. R u d n i c k i. *Różne pojęcia tradycji Kościoła w percepcji społecznej*. W: *Tradycja w Kościele*. Red. T. Dzidek, B. Sieńczak, J. Szczurek. Kraków 1994, s. 80.

wało się poprzez przykład, informację i świadectwo ustne. „Tradycja” oznacza coś, co jest bliskie i jednocześnie wspólne⁷ Mówi się o tradycji narodowej, rodzinnej czy wyznaniowej, a także o pielęgnowaniu tradycji, o świętowaniu zgodnie z tradycją, o potrzebie śpiewania tradycyjnych pieśni i okazywania tradycyjnej gościnności⁸

Tradycja jest więc ogniwem w łańcuchu spostrzegania, rozumienia i przyswajania przekazu. W połączeniu z pojęciem „wspomnienie” oznacza akt i proces przekazu. Nie tylko tworzy rozumienie, ale też je rozwija. Semantycznie oznacza ona treść przekazu o charakterze językowym bądź rzeczowym. Stąd tradycja wyjaśnia nie tylko początki i przeszłość, ale także otwiera się na pełną nadziei przyszłość. Tradycję, która z jednej strony jest rozumiana z punktu widzenia przeszłości, a z drugiej tworzona ze względu na przyszłość, należy brać pod uwagę przy wypełnianiu posłannictwa głoszenia słowa Bożego na katechezie⁹

W sensie biblijnym znaczenie tradycji w judaizmie i chrześcijaństwie jest poza wszelką dyskusją. Słowo „Tradycja” w Piśmie świętym opisują następujące czasowniki: przekazywać, podawać dalej, przyjmować, przypominać sobie, zachować w pamięci. Można też spotkać odpowiadające im rzeczowniki, takie jak: przekaz, przepis, rzecz przekazana (łac. *depositum*)¹⁰ Tradycja, jako proces przyjmowania i dawania, posłużyła także przekazywaniu treści religijnych o charakterze werbalnym, dotyczącej Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa. W kontekście upływającego czasu zaznaczyło się nie tylko przekazywanie czystego wydarzenia z Ewangelii, ale Tradycja o wydarzeniu i jego zbawczej interpretacji¹¹ Nie wyczerpuje się ona w przekazywaniu doktryny, ale wyraża się w przekazie zbawczej działalności Chrystusa każdemu, kto w Niego wierzy lub pragnie uwierzyć.

Już w Piśmie świętym dokonuje się bardzo ważne przejście od Tradycji (l. poj.) do Tradycji (l. mn.). Św. Paweł precyzyjnie rozróżnia między słowem Pana a słowem jego jako Apostoła: „Tym, którzy trwają w związkach małżeńskich, nakazuję nie *ja*, lecz *Pan*” (1 Kor 7, 10). W celu usunięcia wszelkich nieporozumień w przyszłości Apostoł sugeruje: „Pozostałym zaś

⁷ S. Gądecki. *Tradycja a Pismo święte*. Gniezno 1995 s. 7-8.

⁸ Tamże s. 8-9.

⁹ H. W a l e d n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj*. Tłum. A. Paciorek. Katowice 1993 s. 434.

¹⁰ S. R o s a. *Teologia fundamentalna*. Cz. 1. Tarnów 2000 s. 140.

¹¹ W a l e d n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele* s. 436.

mówię *ja*, nie *Pan*” (1 Kor 7, 12). Jest to ważne rozróżnienie, które pozwala zlokalizować i opisać Tradycję jako źródło katechezy realizowanej w przeszłości, pielęgnowanej w teraźniejszości i postulowanej na przyszłość. Można zatem powiedzieć, że katechizując „[...] w imieniu Chrystusa spełniamy posłannictwo jakby Boga samego, który przez nas udziela napomnień” (2 Kor 5, 20). Ośrodek i cel wszystkich tradycji jest oczywisty: Bóg pragnie przemawiać przez swojego Syna Jezusa Chrystusa w słowie przepowiadania¹² Ten proces trwa nieustannie przez dwadzieścia wieków aż do naszych czasów.

II. MIĘDZY PAMIĘCIĄ A OCZEKIWANIEM

W opisie etapów procesu Tradycji posłużymy się podziałem powszechnie przyjmowanym w historii Kościoła i teologii. Taki podział znajduje swoje uzasadnienie zarówno w wewnątrzkościelnych wydarzeniach, jak również w odniesieniach do pozakościelnych faktów z historii powszechnej (por. CT 11-19; DOK 129)¹³ Refleksji zostaną poddane następujące okresy: chrześcijaństwo pierwotne, okres Ojców Kościoła, średniowiecze, okres reformacji, chrześcijańska nowożytność oraz współczesność.

Czas Kościoła pierwotnego ma dla chrześcijańskiego przekazu i wykorzystania Tradycji walor niepowtarzalnego wydarzenia. Jezus wzrastał w tradycji żydowskiej i posługiwał się Pismem Żydów. Jego słowa stały okazją do powstania nowego Pisma, które znów zdążyło do tego, by stać się słowem¹⁴ Ważną rolę odgrywają w tym czasie Apostołowie oraz pozostający z nimi w łączności bezpośredniej ich pierwsi następcy, zwani Ojcami Apostolskimi, żyjący na przełomie czasów apostoelskich i poapostoelskich¹⁵

Chrześcijaństwo stworzyło nową Tradycję przepowiadania, kultu i życia. Zerwało więzy ze wspólnotą synagogałną, utworzyło własny kult oparty na Eucharystii (stół S ł o w a B o ż e g o i stół ł a m a n i a c h l e b a).

¹² *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*. Tłum. J. Ożóg, B. Żak. Kraków 2002 s. 365.

¹³ Por. P. S o c h a. *Etapy formowania się pojęcia Tradycji w dyskusji Ojców Soboru Watykańskiego II*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32:1985 z. 2 s. 79-100.

¹⁴ Por. T. D z i d e k. *Pismo Święte a Tradycja – historia problemu*. W: *Tradycja w Kościele* s. 101-108.

¹⁵ Zaliczają się do nich: Klemens Rzymski, Ignacy Antiocheński, Polikarp ze Smyrny, Papiasz. Por. G ą d e c k i. *Tradycja a Pismo święte* s. 111-113.

Zdecydowanie również odcięto się od podstawowych hebrajskich zwyczajów oraz rozpoczęło Tradycję praktykowania *b r a t n i e j* miłości¹⁶

Śmierć ostatniego Apostoła zakończyła definitywnie czas objawienia Chrystusa. Rozpoczął się okres Ojców Kościoła. W zaistniałej sytuacji pojawiło się rozróżnienie między pismami zawsze czytаныmi podczas nabożeństw a takimi, którym odmawiało się tego przywileju. Powstały *k a n o n* ksiąg Starego i Nowego Testamentu określił na stałe tę granicę. Życie chrześcijańskie odnalazło ostatecznie swój zasadniczy punkt orientacyjny w zgromadzeniu eucharystycznym¹⁷

W sytuacjach konfliktowych dotyczących wiary rozstrzygające były regionalne i ogólnokościelne zebrania biskupów, zwane synodami i soborami¹⁸. Natomiast zgodnie z nazwą tego okresu nosicielami Tradycji są tak zwani Ojcowie Kościoła. Niektórzy z późniejszych Ojców, ze względu na wybitną rolę w wyjaśnianiu Tradycji, otrzymali od Urzędu Nauczycielskiego tytuł Doktora Kościoła¹⁹. Byli to przeważnie biskupi, którzy poprzez swoje nauczanie i pisma utrzymali jedność Kościoła oraz wiernie interpretowali pierwotną Tradycję. Jako następcy Apostołów, stali się gwarantami prawdziwej nauki, obrońcami i nosicielami prawdziwej Tradycji²⁰. Natomiast nosicielami chrześcijańskiego sposobu życia, czyli Tradycji niewerbalnej, byli święci. Zalicza się do nich męczenników, dziewice i wyznawców.

Historia Kościoła okresu średniowiecza odślania przesunięcie ze Wschodu na Zachód. Kościół rzymski uzyskał pierwszeństwo w stosunku do patriarchatów Wschodu i innych Kościołów. W okresie średniowiecza nastąpiło zewszeczenie Kościoła i ukościelnienie świata. Przyczyny takiego stanu rzeczy należy upatrywać w interwencjach władz świeckich w dziedzinie życia kościelnego oraz w zaangażowaniu członków hierarchii kościelnej w działalność czysto świecką²¹

W tym czasie uprzywilejowanym miejscem uprawiania teologii i przekazu Tradycji stały się zakony. Poprzez swoje życie, naznaczone ślubami ubóstwa, czystości i posłuszeństwa, zakony zachowały status miejsca, w którym realizowano *vita religiosa*. Z tego środowiska raz po raz odzywały się głosy

¹⁶ J. C h a r y t a ń s k i. *W kręgu zadań i treści katechezy*. Kraków 1992 s. 15.

¹⁷ R. M u r a w s k i. *Wczesnochrześcijańska katecheza*. Płock 1999 s. 227.

¹⁸ *Zarys wiary*. Tłum. Z. Marek. Kraków 1980 s. 218.

¹⁹ M u r a w s k i. *Wczesnochrześcijańska katecheza* s. 68.

²⁰ Tamże s. 183.

²¹ Por. D z i d e k. *Pismo Święte a Tradycja* s. 110; G ą d e c k i. *Tradycja a Pismo święte* s. 119.

nawołujące do reformy Kościoła i powrotu do pierwotnej Tradycji. Pojawiło się też napięcie między wiarą i rozumem oraz będące jego konsekwencją napięcie między historyczną a spekulatywną teologią, między studium Biblii a przekazem Tradycji. Rozpoczął się trudny czas zmagania o zachowanie żywej Tradycji w Kościele²²

Nowe odkrycia geograficzne, ekspansja kolonialna Europy, nowe wynalazki wskazują na granicę, która oddziela średniowiecze od czasów nowożytnych²³ Z punktu widzenia kultury ujawniło się zafascynowanie starożytnością z pominięciem chrześcijaństwa. W łonie Kościoła nastąpił zwrot w kierunku Pisma świętego, odczytywanego w językach oryginalnych. Poprzez wynalezienie druku pojawiła się możliwość prywatnego studium Biblii.

Pod względem religijnym – paradoksalnie – poprzez porzucenie niezrozumiałych form pobożności średniowiecznej i rytów oraz zanegowanie bezwzględnych późnoscholastycznych spekulacji, nastąpił powrót do źródeł Ewangelii. Doceniono głoszenie słowa Bożego, ufną wiarę człowieka w przemożną łaskę Boga, która nie zależy od wysiłku ludzkiego, ale jest darmowym darem Boga. Mając na uwadze wszystkie negatywne następstwa reformacji (szczególnie niebezpieczeństwo całkowitego odrzucenia Tradycji), nie należy zapominać o wymienionych wyżej cennych impulsach reformatorskich²⁴ Kościół katolicki podjął wysiłek zachowania w nieskażonej formie wszystkich Tradycji kościelnych.

Następująca epoka Oświecenia i nowożytna myśl racjonalizmu podjęły próbę oceniania i kształtowania świata nie w świetle Bożego Objawienia, ale w świetle oświeconego ludzkiego rozumu. Pod względem społecznym okres ten przywołuje wspomnienie Rewolucji Francuskiej, wzrost znaczenia mieszczaństwa i społeczeństwa przemysłowego, rozwój kapitalizmu, przejście z agrarnego do miejskiego stylu życia. Jest to także czas pojawienia się historycznego i dialektycznego materializmu²⁵

W interesującej nas dziedzinie pojawiła się totalna krytyka Tradycji ze strony oświeconego rozumu. Tradycja była przedstawiana jako wróg oświecenia i postępu, a krytyka dotyczyła przede wszystkim religii chrześcijańskiej. Wskazywano na względność historycznego początku chrześcijaństwa. W kon-

²² W a l e d n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele* s. 443.

²³ M. R u s i e c k i. *Przedmiot katechezy potrydenckiej w Polsce (1566-1699)*. Lublin 1996 s. 5-6.

²⁴ Por. W a l e d n s f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele* s. 444.

²⁵ Por. D z i d e k. *Pismo Święte a Tradycja* s. 114-115.

sekwencji coraz szersze obszary życia społecznego były wyjmowane spod autorytetu Kościoła, a człowiek pragnął uwolnić się od autorytetu Boga i sobie przypisywał zdolność kształtowania świata i historii.

Reakcja chrześcijaństwa przybrała różnorodne formy. Teologia starała się wskazać miejsce wiary pomiędzy skrajnymi ujęciami racjonalizmu i tradycjonalizmu. Kościół podjął także próbę określenia samego siebie, co znalazło wyraz w dwóch konstytucjach dogmatycznych Soboru Watykańskiego I²⁶. W okresie między dwoma wojnami światowymi wzmagano się zainteresowanie Biblią, liturgią, duchowością świata i świeckich; dał się też zauważyć powrót do Tradycji i teologii Ojców Kościoła.

Przemiany, jakie nastąpiły po II Wojnie Światowej, upoważniają do tego, aby ten okres oddzielić zdecydowanie od poprzednich. Obok społecznych, ekonomicznych i politycznych przeobrażeń nastąpiła zmiana duchowej orientacji i nastawienia do rzeczywistości religijnych²⁷. Zauważa to już Sobór Watykański II, który wskazuje na potrzebę badania znaków czasu i objaśniania ich w świetle Ewangelii (por. KK 4).

Na tym tle zarysowały się następujące konsekwencje dla przekazywania Tradycji²⁸. Przede wszystkim chrześcijaństwo musiało odzyskać swoją atrakcyjność. Obok tradycyjnej, zwerbalizowanej doktryny próbowano odwołać się do siły przekonywania pozawerbalnych elementów Tradycji, jak np. praktycznie przeżywanego naśladowania Chrystusa, nowe wzorce osobowe, a także nowe impulsy liturgiczno-kulturowe (por. KO 8).

Zgłębianie Tradycji chrześcijańskiej wymusiło poszukiwanie odpowiedniej metody i nowych form przekazu, w których obok języka teologicznego i definiującego zaczął pojawiać się język narracyjny i objaśniający (por. DOK 208; CT 59). Podkreślano także, że zdolność udziału w procesie Tradycji zdobywa się zasadniczo dzięki przyswojeniu sobie konkretnego języka, który uzyskał swoją postać w ramach wspólnoty chrześcijańskiej i jest zarazem narzędziem przekazywania specyficznych treści. W dokumentach Kościoła następował powolny, ale systematyczny proces przywracania Tradycji należnego jej miejsca.

²⁶ W Konstytucji dogmatycznej *Dei Filius* z 24.04.1870 r., mówiącej o relacji między wiarą i rozumem, oraz Konstytucji dogmatycznej *Pastor aeternus* z 18.07.1870 r., poświęconej w całości Kościołowi. Zob. *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*. Red. S. Głowa, I. Bieda. Poznań 1998 s. 117-119.

²⁷ *Tradierungskrise des Glaubens*. Hrsg. von E. Feifel, W. Kasper. München 1997 s. 3.

²⁸ E. K o p e ć. *Stosunek Tradycji do Pisma św. w nauce Soboru Watykańskiego II*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 24:1969 z. 2, s. 5-19.

III. DOKUMENTY KOŚCIOŁA W ODKRYWANIU ZNACZENIA TRADYCJI

Pierwsze znaczące próby wyjaśnienia pojęcia Tradycji pojawiły się w czasach nowożytnych. Punktem zwrotnym był okres reformacji i postanowienia Soboru Trydenckiego. Zwięzła definicja Tradycji jako rzeczywistości pozostającej w organicznym związku z Pismem świętym i Urzędem Nauczycielskim Kościoła wyznaczyła drogę do dalszych rozważań. Ustalono, że narzędziami przekazu jest ustne przepowiadanie, zapisane księgi i nie spisane Tradycje, wywodzące się od samego Jezusa lub od Apostołów, działających pod natchnieniem Ducha Świętego²⁹

Tradycja w dokumentach Soboru Watykańskiego II występuje również w ścisłym powiązaniu z Pismem świętym i Urzędem Nauczycielskim Kościoła. „[...] Święta Tradycja, Pismo św. i Urząd Nauczycielski Kościoła, wedle najmądrzejszego postanowienia Bożego, tak ściśle ze sobą się łączą i zespalają, że jedno bez innych nie może istnieć, a wszystkie razem, każde na swój sposób, pod natchnieniem jednego Ducha Świętego przyczyniają się skutecznie do zbawienia dusz” (KO 10). Najważniejsze zadanie Tradycji Sobór Watykański upatruje w akcie przekazywania, czyli „[...] w ciągłym następstwie aż do czasów ostatecznych” (KO 8). Treścią Tradycji jest „[...] wszystko to, co przyczynia się do prowadzenia świętego życia przez Lud Boży i pomnożenia w nim wiary” (KO 8).

Można więc powiedzieć, że Tradycja jest utożsamiana z samym istnieniem i wiarą Kościoła, który w swej nauce, w swym życiu i kulcie wieńczy i przekazuje wszystkim pokoleniom to wszystko, czym on jest, i to wszystko, w co wierzy. Tejże Tradycji został przyobiecany, przy asystencji Ducha Świętego, postęp w rozumieniu przekazywanych rzeczy i słów, dopóki nie wypełnią się eschatologicznie w Kościele Słowa Boże³⁰ Związek Tradycji z całym życiem Kościoła pozwala także lepiej pojąć możliwe wzajemne relacje Tradycji

²⁹ Dekret *Sacrosancta* o Piśmie świętym i Tradycji jest efektem prac Soboru Trydenckiego. IV Sesja (1546) przyniosła definicję, w myśl której Tradycja powinna być przyjęta z takim samym szacunkiem jak Pismo święte, ponieważ są to dwa nurty tego samego źródła: „[...] prawda i zasady postępowania chrześcijańskiego znajdują się w księgach spisanych oraz w n i e s p i s a n y c h t r a d y c j a c h, które Apostołowie otrzymali z ust samego Chrystusa lub sami pod natchnieniem Ducha Świętego przyjęli i tak przekazali niejako z rąk do rąk aż do naszych czasów, wobec czego powinniśmy z równą powagą i szacunkiem przyjmować księgi Starego i Nowego Testamentu oraz tradycje odnoszące się do wiary i moralności, które Apostołowie otrzymali drogą Boskiego Objawienia i które zostały zachowane przez ciągłe następstwo w Kościele Katolickim” (*Breviarium fidei* s. 115-116 – podkr. M. Z.).

³⁰ Z. K i j a s. *Rozwój dogmatów i jego kryteria*. W: *Tradycja w Kościele* s. 151.

z przekazywaniem katechetycznym, wspartym urzędowo misją kanoniczną biskupa.

Ze względu na swe niezamknięcie w czasie Tradycję można i trzeba rozpatrywać jako proces, przez który w teraźniejszości, na bazie Ewangelii, dochodzi się do rozumienia samego źródła wiary, jak i czasu, w którym żyjemy. Cały ten wysiłek dokonuje się dla zbawienia świata i jest potrzebny o tyle, o ile z przejętej z przeszłości Tradycji otwiera współczesnemu człowiekowi drogę na przyszłość.

Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* podtrzymuje organiczny związek Tradycji z Pismem świętym, a jednocześnie wyraźnie stwierdza, że jest ona niezastąpionym źródłem katechezy. „Katecheza będzie zawsze czerpać swoją treść z żywego Słowa Bożego, przekazanego przez Tradycję i Pismo św., gdyż święta Tradycja i Pismo św. stanowią jeden Święty depozyt Słowa Bożego powierzony Kościołowi” (CT 27). Papież podkreśla potrzebę powiązania katechezy z Tradycją, wyjaśnia, na czym ten związek polega i w jaki sposób należy go tworzyć i podtrzymywać. W praktyce katechetycznej „[...] mówić o Tradycji i o Piśmie św. jako o źródle katechezy to podkreślać, że powinna ona być przepelniona i przeniknięta myślą, duchem i postawami biblijnymi i ewangelicznymi” (CT 27). Należy także przypominać, że katecheza będzie o tyle bogatsza i skuteczniejsza, o ile odczytywać będzie słowo Boże według myśli i ducha Kościoła.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, podejmując problematykę Tradycji i jej znaczenia dla katechezy, przypomina, iż wolą Boga jest, aby Objawienie zachowane w całości było przekazywane wszystkim pokoleniom. Aby wypełnić ten zamysł Boży, Jezus Chrystus założył Kościół, w którym „[...] integralne zachowanie Objawienia, słowa Bożego zawartego w Tradycji i Piśmie świętym, jak również jego stałe przekazywanie, mają zagwarantowaną swoją autentyczność. Urząd Nauczycielski Kościoła, umacniany przez Ducha Świętego i obdarzony charyzmatem prawdy, wypełnia swoją funkcję autentycznej interpretacji słowa Bożego” (DOK 44). Nie ma więc obawy, że Objawienie przekazywane poprzez Tradycję zostanie zafałszowane.

Rekapitulacja nauczania dokumentów kościelnych na temat wykorzystania Tradycji w przekazie katechetycznym znajduje się w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*. Słowo Boże, zawarte zarówno w Tradycji jak i w Piśmie świętym, jest medytowane i coraz głębiej rozumiane za pośrednictwem zmysłu wiary całego ludu Bożego, pod przewodnictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Ponieważ liturgia jest wyrazem szczególnej obecności żywej Tradycji w życiu Kościoła, jest ona miejscem, gdzie dziedzictwo Tradycji jest

celebrowane, nieustannie głoszone, słuchane, przeżywane i komentowane (DOK 95). Dwutysiącletnia historia Kościoła, a szczególnie świadectwo życia świętych pomaga wierzącym wzrastać w żywym rozumieniu misterium wiary.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, wskazując zarówno na pierwszorzędne jak i pomocnicze źródła katechezy, ukazuje niezastąpioną rolę Pisma świętego i Tradycji. Pismo święte „[...] jest mową Bożą, utrwaloną pod natchnieniem Ducha Świętego na piśmie, a święta Tradycja przekazuje je w całości ich następcom, by oświeceni Duchem prawdy, wiecznie je w swym nauczaniu zachowywali, wyjaśniali i rozpowszechniali” (DOK 96). Urząd Nauczycielski stoi na straży autentycznej interpretacji słowa Bożego. „Tradycja, Pismo święte i Urząd Nauczycielski Kościoła, wewnątrznie połączone i powiązane, każde na swój sposób są głównymi źródłami katechezy” (DOK 96). Kościół, prezentując otwartą postawę w doborze źródeł swojego orędzia³¹, poszukuje syntezy i czyni starania zmierzające do eliminowania niebezpieczeństw zagrażających czystości przekazywanej Tradycji.

IV PRZYSWOJENIE DOTYCHCZASOWYCH OSIĄGNIĘĆ I KONKRETNE POSTĘPOWANIE

Zarysowanie zakresu pojęcia i wyraźne wskazanie na treść Tradycji jest dla współczesnej katechezy niezwykle ważne, ponieważ od sposobu jej pojmowania zależy, czy katecheza oparta na Tradycji uzyska nowe impulsy i dynamikę. We współczesnej dyskusji teologicznej najczęściej odwołujemy się do Tradycji lub jej elementów w takich kwestiach, jak kapłaństwo hierarchiczne kobiet czy kształt i funkcja urzędu Piotrowego biskupa Rzymu³²

Na tym jednak nie wyczerpuje się walor Tradycji. Stanowi ona źródło licznych twierdzeń teologicznych oraz argumentacji, w których występuje pojęcie dowodu z Tradycji. Na jej podstawie można uwydatnić, uporządkować i wyjaśnić wiele kwestii wówczas, gdy teologowie nie mają innej wystarczającej dokumentacji źródłowej.

³¹ Każde ze źródeł katechezy ma własny język, który kształtuje się przez bogatą różnorodność dokumentów wiary. Katecheza jest żywą Tradycją takich dokumentów jak: perykopy biblijne, teksty liturgiczne, pisma Ojców Kościoła, wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego, symbole wiary, świadectwa świętych, refleksje teologiczne (DOK 96).

³² J. S z c z u r e k. *Pojęcie tradycji w teologii*. W: *Tradycja w Kościele* s. 83.

Z Tradycji czerpiemy decydujący argument dla określenia kanoniczności ksiąg świętych. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym wskazuje, że „[...] dzięki tej samej Tradycji Kościół rozpoznaje cały kanon ksiąg świętych” (KO 8). Wzajemna zależność Pisma świętego i Tradycji nie polega na uzupełnieniu treściowym jednego źródła przez drugie, ale na wzajemnym oddziaływaniu obu źródeł przekazów³³ Pismo święte nigdy nie istniało bez Tradycji żyjącej w Kościele, Tradycja zaś nie wykracza poza ramy Pisma świętego. Z ich wzajemnego związku wynika fakt, że Pismo święte jest lepiej rozumiane, nieustannie wprowadzane w czyn, przez co może przyczyniać się do zbawienia człowieka³⁴ Jeśli „Kościół chce, by w całej posłudze słowa Pismo święte zajmowało najważniejsze miejsce” (DOK 127), to oznacza, że Tradycja, mająca podobny status najwyższej reguły wiary, musi znaleźć porównywalne miejsce w katechezie³⁵

Tradycja ludu Bożego, określona w sposób jasny i ściśle powiązana z Objawieniem i Urzędem Nauczycielskim Kościoła, nadającym jej charakter oryginalny, łączy w sobie dwa elementy ważne dla katechezy. Z jednej strony *t r w a ł o ś ć* – wszystkie jej podstawowe składniki są ustalone, gdy chodzi o wierzenia, prawo i kult (monoteizm, nauka o przymierzu, stworzenie człowieka i jego grzech, Boży plan zbawienia oraz jego długie i pełne miłości przygotowanie i urzeczywistnienie, wcielenie Syna Bożego, prawda o obecności Jezusa w Eucharystii, uczestnictwo w życiu Bożym na ziemi i po śmierci). Z drugiej strony zaś *p o s t ę p* – objawienie samo ulega rozwojowi, w miarę jak coraz to nowi wysłannicy Boga uzupełniają dzieło swoich poprzedników, mając na uwadze konkretne potrzeby swoich czasów (por. CT 30).

Tradycja wskazuje katechezie sposób, jak szanować to, co dawne, i asymilować to, co nowe, bez niebezpieczeństwa zafałszowania świętego depozytu. Ukazuje także, że jest możliwe, by katecheza rozwijała się pod względem formalnym przy równoczesnym zachowywaniu depozytu apostolskiego

³³ D z i d e k. *Pismo Święte a Tradycja* s. 118-119.

³⁴ Pismo święte podobnie jak bez Tradycji nie może również istnieć bez Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, ponieważ – jak już wspomniano – razem „[...] tak ściśle ze sobą się łączą i zespalają, że jedno bez innych nie może istnieć, a wszystkie razem, każde na swój sposób, pod natchnieniem jednego Ducha Świętego przyczyniają się skutecznie do zbawienia dusz” (KO 10).

³⁵ Por. E. S t a n i e k. *Nie ma teologii bez źródeł*. „Vox Patrum” 17:1997 z. 32-33 s. 27-34.

i dostosowywaniu sposobu jego przedstawiania do epok i mentalności ludzi, którzy ten depozyt przyjmują³⁶

Ów postęp dokonuje się w sposób naturalny z biegiem historii, ale nie jest poddany prawom przypadkowego rozwoju, jak to ma miejsce w innych tradycjach religijnych, gdzie synkretyzm różnych elementów jest zjawiskiem normalnym. Według wskazań Tradycji dopełnieniem królestwa Bożego jest czas Kościoła³⁷. W myśl tego poglądu Jezus znajduje się w centrum czasu – stanowi oś, centrum historii. To, co było przed Nim, otrzymało sens przez Niego, a to, co nastanie po Nim, będzie dopełnieniem Jego dzieła i zmartwychwstania. Nawet jeśli dopełnienie to jeszcze się nie dokonało, to w Jezusie zasadniczo już nastąpiło to, na co świat jako całość wciąż jeszcze oczekuje. Przeszłość, przyszłość i terażniejszość jako etapy historii zbawienia są co do treści ostatecznie z sobą tożsame³⁸. Również na tym polu uwydatnia się potrzeba chrystocentrycznego ustawiania katechezy.

Dla osób odpowiedzialnych urzędowo za katechezę pozostaje rzeczą ważną, by katechezie, w którą Kościół jest zaangażowany jako taki, nie proponować zarówno wszystkich form, jak i wszystkich tradycji, jakie mogły powstać na przestrzeni wieków chrześcijaństwa (zwłaszcza tradycji błędnych). Tradycja natomiast pokazuje katechezie, gdzie szukać prawdziwych inspiracji i z bogactwa treści³⁹. Przestrzeń, jaka pojawia się między katechetą a rzeczywistością objawioną, pozostaje zawsze przestrzenią twórczą (CT 30).

Dzięki Tradycji było możliwe porozumiewanie się ludzi nie tylko między sobą, ale również spotkanie epok i pokoleń ludzkich oraz rozwój chrześcijaństwa. Wspólnota, która także i dzisiaj powtarza opowiadanie o Ostatniej Wieczerzy Jezusa, przenosi w ten sposób Jezusową Tradycję w terażniejszość i staje się znakiem obecności Boga w świecie. Ze względu na brak zamknięcia w czasie Tradycję można i trzeba rozpatrywać jako proces, przez który

³⁶ Co do kwestii, na czym polega niedoskonałe i sprzeczne pojmowanie Tradycji, zob. W Ś w i e r z a w s k i. *Tradycja i liturgia*. W: *Tradycja w Kościele* s. 125.

³⁷ K i j a s. *Rozwój dogmatów i jego kryteria* s. 136. Autor utrzymuje, że rozwój wiary i tradycji nie polega na dodawaniu do nich nowych prawd, nie związanych z prawdami wcześniejszymi, ponieważ oznaczałoby to zubożenie od zewnątrz. Nowość kryje się w tym, że nie były one wyrażone w ten właśnie sposób. Wewnętrzna treść zostaje zachowana, natomiast zewnętrzna szata zostaje poddana zmianie. Nie kłóci się to z zasadą niezmienności prawd wiary.

³⁸ J. S z p e t. *Dydaktyka katechezy*. Poznań 1999 s. 38.

³⁹ Symbole wiary, orzeczenia papieży, orzeczenia soborów, uchwały synodów, orzeczenia i rozporządzenia mniejszej wagi, księgi liturgiczne, liturgia, sakramentarze, rytuały, mszały, pontyfikały, brewiarze. Por. R o s a. *Teologia fundamentalna* s. 146-150.

w terażniejszości i w świetle Ewangelii dochodzi się do rozumienia samego źródła, jak i czasu, w którym żyjemy. Ten wysiłek dokonuje się dla zbawienia świata i jest potrzebny o tyle, o ile z przejętej z przeszłości Tradycji otwiera współczesnemu człowiekowi drogę na przyszłość⁴⁰

Z obszaru Tradycji przychodzi także nauka precyzująca wiele treści przekazywanych do przyjęcia w katechezie w duchu posłuszeństwa wiary⁴¹ Również na bazie Tradycji rodzi się dla katechezy nadrzędna zasada, która mówi, że tak jak zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane go czy przekazane go przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa, tak też prawo kierowania sprawami katechezy należy do władzy kościelnej⁴² Nikomu innemu nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować lub zmieniać w fundamentalnych treściach katechezy.

Adhortacja *Catechesi tradendae* przypomina: „[...] każdy z uczniów Jezusa ma prawo otrzymać słowo wiary pełne i całkowite w swej ostrości i sile; nie może ono być okaleczone, zafałszowane lub zubożone. Kto w jakimkolwiek punkcie narusza integralność orędzia, ten tym samym niebezpiecznie wyjawia samą katechezę i zagraża jej owocom, których mają prawo po niej oczekiwać sam Chrystus i wspólnota kościelna” (CT 30). Żadnemu katechecie nie wolno na własną rękę odrzucać dziedzictwa Tradycji, gdyż będzie to nieuchronnie prowadzić do zubożenia katechezy.

Nauczanie i wychowanie w katechezie domaga się jeszcze – jako następnego koniecznego czynnika – ś w i a d e c t w a. Dzięki niemu katecheza przestaje być teoretyczna, a staje się wartością życia⁴³ Świadectwo Tradycji pokazuje, jak nawiązuje się intymny kontakt między katechizowanymi a Chrystusem, w którego wierzą, którym żyją i w którym pokładają nadzieję.

⁴⁰ Zob. Ś w i e r z a w s k i. *Tradycja i liturgia* s. 127-129.

⁴¹ Post wielkanocny (św. Ireneusz), dodawanie wody do wina w kielichu, wybieranie biskupa w obecności ludu (św. Cyprian), modlitwa za zmarłych (św. Jan Chryzostom), wkładanie rąk i wzywanie Ducha Świętego po chrzcie, potrójne zanurzenie w czasie chrztu (św. Hieronim), chrzest dzieci, zakaz ponownego chrztu odstępców od wiary, śpiew „Alleluja” w okresie wielkanocnym (św. Augustyn), kult obrazów, cześć dla Kalwarii i Grobu Chrystusowego, zwyczaj modlitwy w kierunku wschodnim, ustanowienie sakramentów, adoracja krzyża (św. Jan Damasceński), przekonanie o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, Jej chwalebny Wniebowzięciu, o czyśćcu. Zob. S z c z u r e k. *Pojęcie tradycji w teologii* s. 89.

⁴² Por. Z. M a r e k. *Zbawcze orędzie w postudze katechetycznej*. W: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*. Red. A. Hajduk. Kraków 1999 s. 114.

⁴³ R u d n i c k i. *Różne pojęcia tradycji* s. 82.

Tradycja wskazuje, jak wykorzystać personalny i wspólnotowy charakter katechezy, aby rozwinąć dane naturalne i przenieść je w rzeczywistość nadprzyrodzoną. Najczęściej dokonuje się to poprzez wzorce osobowe przede wszystkim tych, którzy uczestniczyli w tworzeniu się Tradycji chrześcijańskiej⁴⁴

Ze względu na fakt, że Tradycja kształtuje się w zwyczajnym życiu Kościoła, katecheza, która wypływa z niej jako ze swojego istotnego źródła, będzie daleka od teorii, choć nie pozbawiona refleksyjności. Ma także szansę stać się bliższą praktyce, choć nie sprowadzoną do praktycyzmu. Wnoszona zaś do katechezy praktyka nie będzie zbiorem oddzielnych elementów, ale syntezą spojrzeń, przeżyć i działań dwudziestu wieków chrześcijaństwa⁴⁵. Zasada więzi z Tradycją w jeszcze większym stopniu musi pojawiać się w katechezie i wtedy będzie najbardziej służyć Kościołowi i światu.

Przekaz wartości i przekonań na katechezie jest zjawiskiem zachodzącym między pojedynczymi osobami, a przez to między pokoleniami⁴⁶. Skuteczności katechezy będzie zależeć od osobowych styczności. Warunkiem przekazu katechetycznego jest zaufanie. Wszelkie niszczenie zaufania młodego pokolenia do starszych prowadzi więc do zerwania z przeszłością i utrudnia rozwój religijny i prowadzenie katechezy. Stąd potrzebna jest większa troska o rodzinę, eliminowanie konfliktu pokoleń, dowartościowanie osób starszych.

W tym miejscu nie można pominąć milczeniem faktu, że szczególnie pilną sprawą pozostaje uwrażliwienie przyszłych katechetów, duchownych jak i świeckich, na dziedzictwo Tradycji. Nie może być tak, że stanie się ona jedynie przedmiotem nauczania, koniecznym do zaliczenia na studiach w ramach teologii fundamentalnej. Należy nauczyć lektury tekstów patrystycznych, myślenia wymagającego wielkiej odwagi w przekazywaniu słowa Bożego. Trzeba zachęcać katechetów, aby w uzasadnianiu swojej obecności w placówkach oświatowych korzystali z pedagogicznego dziedzictwa przeszłości, w którym zawsze był obecny blask Bożej prawdy⁴⁷. Wychowując przyszłych katechetów, nie można dopuścić, aby prowadzony przez wieki dialog Tradycji z nowymi czasami załamał się na naszych oczach.

⁴⁴ H. S e w e r y n i a k. *Protestantyzm wobec tradycji*. W: *Tradycja w Kościele* s. 245.

⁴⁵ M a j e w s k i. *Teologia katechezy* s. 30.

⁴⁶ J. Ż y c i ń s k i. *Teolog pomiędzy tradycją Kościoła a kulturą świata*. W: *Tradycja w Kościele* s. 249.

⁴⁷ R. M u r a w s k i. *Przygotowanie katechetyczne alumnów w Wyższych Seminariach Duchownych Europy*. W: t e n ż e. *Nowy program wykładów katechetyki*. Płock 1998 s. 17-18.

Tradycja przypomina wreszcie katechezie, że tajemnica Chrystusa przekracza możliwości wyrazu dostępne w jakiegokolwiek epoce, również komputerowej. Wymyka się ona zatem wszelkiej systematyzacji, roszczącej sobie pretensje do wyłączności. Obecność Ducha Świętego w Kościele sprawia, że tajemnica Chrystusa jest obecna w świecie ciągle na nowy sposób. Stąd postulat poszukiwania wciąż nowych form katechezy.

ZAKOŃCZENIE

Tradycja jest procesem przekazu rzeczywistości nadprzyrodzonej we wspólnocie ludzi wierzących. Proces ten ma swe źródło w Trójcy Świętej i jest ożywiany przez Ducha Świętego. Przedmiot owego procesu jest depozyt wiary, który jawi się jako rzeczywistość dana i zadana do nieustannego zgłębiania przez katechezę w warstwie teoretycznej i praktycznej. Podmiotem procesu Tradycji jest cały Kościół, żyjący wiarą i kierowany przez Urząd Nauczycielski.

Potrzeba zdecydowanego zwrotu ku Tradycji w katechezie stanowi jedno z fundamentalnych wyzwań duchowych naszej epoki. W dobie współczesnej istnieje powszechny kryzys Tradycji, który przejawia się w kwestionowaniu prawd, wartości i pojęć z przeszłości i przecenianiu tego, co nowe. Człowiek współczesny odrzuca twórczą pamięć przeszłości, przez co wystawia się na nihilizm. Tymczasem bez względu na epokę w dochodzeniu do prawdy nigdy nie rozpoczynamy od zera. Rozumienie konkretnej prawdy dokonuje się poprzez przykład, informację i świadectwo przekazywane i zbogacane przez Tradycję.

Tradycja chrześcijańska w pełnym tego słowa znaczeniu jest dla katechezy nie tylko czymś, co należy równocześnie przewyższać i szanować. Jest raczej obecnością pewnej zasady w całych dziejach katechezy. Tą zasadą jest objawienie się Boga i Jego udzielanie się człowiekowi oraz światu w Jezusie Chrystusie. Umiejętnie zasymilowana na potrzeby katechezy może ją obronić przed niebezpieczeństwem przyswajania sobie jedynie zmiennych opinii i poręczyć to, co pewne i niezmienne w dochodzeniu do dojrzałości chrześcijańskiej. Uznanie Tradycji na równi z Pismem świętym za najwyższą regułę wiary i wskazanie na nią jako na źródło katechezy sprawia, że stanie się ona bogatsza, skuteczniejsza i bardziej zrozumiała.

BIBLIGRAFIA

- Dizionario di catechetica. Red. J. Gevaert. Leumann (Torino): Elledici 1986 s. 642-50.
- G ą d e c k i S.: Tradycja a Pismo święte. Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo „Gaudentinum” 1995 s. 7-8.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa. Dyrektorium ogólne o katechizacji. Poznań: Pallottinum 1997.
- K o p e ć E.: Stosunek Tradycji do Pisma św. w nauce Soboru Watykańskiego II. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 24:1969 z. 2, s. 5-19.
- M a j e w s k i M.: Spotkanie katechezy z teologią. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1995.
- M a r e k Z.: Zbawcze orędzie w posłudze katechetycznej. W: Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji. Red. A. Hajduk. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1999 s. 93-121.
- M u r a w s k i R.: Wczesnochrześcijańska katecheza. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 1999.
- M ü l l e r M.: Hat Tradition Zukunft? „Stimmen der Zeit” Katholische Montagschrift für das Geistesleben der Gegenwart 206:1998 s. 1-27.
- R o s a S.: Teologia fundamentalna. Cz. 1. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos” 2000.
- S o c h a P.: Etapy formowania się pojęcia Tradycji w dyskusji Ojców Soboru Watykańskiego II. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32:1985 z. 2 s. 79-100.
- S t a n i e k E.: Nie ma teologii bez źródeł. „Vox Patrum” 17:1997 z. 32-33 s. 27-34.
- Tradycja w Kościele. Red. T. Dzidek, B. Sieńczak, J. Szczurek. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy 1994.
- W a l e d n s f e l s H.: O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj. Tłum. A. Paciorek. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993.

TRADITION AS A SOURCE FOR THE CATECHIST

S u m m a r y

Faithfulness to Tradition, combined with the challenges of the present times, contributes to the building of the identity of religious instruction. Tradition should be treated as a source for the catechist, for it has always served to transmit religious contents of a verbal character, concerning the passion, death and resurrection of Christ. The stages of the development of tradition correspond to the generally accepted division in the history of the Church. By acquiring a language which has taken shape within a Christian fellowship, one participates in the process of Tradition. Tradition remains in an organic relationship with the Holy Scripture and the Magisterial Office of the Church. The *General Directory on Catechization* reminds us that the Word of God contained in Tradition and in the Holy Scripture is mediated upon and understood in a more and more profound manner by means of the sense of faith of the whole people of God, under the leadership of the Magisterial Office of the Church. From Tradition we draw the decisive argument to define the canonical character of the holy books, and also information how to respect what is ancient and assimilate what is new in catechesis. The need to return to tradition in catechesis is one of the fundamental spiritual challenges of our epoch.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: Tradycja, przekaz, katecheza, źródła katechezy.

Key words: Tradition, paradosis, catechesis, sources of catechesis.